
Ronde 5

Carlijn Pereira & Heleen Rijckaert
Algemeen Secretariaat Taalunie
Contact: cpereira@taalunie.org
hrijckaert@taalunie.org

Werken met rijke teksten voor beter leesbegrip en meer leesmotivatie

1. Context

In 2019 bracht het Algemeen Secretariaat van de Taalunie, in samenwerking met de Taalraad Begrijpend Lezen, een actieplan uit om het leesbegrip en de leesmotivatie van leerlingen in het basisonderwijs te verbeteren. Het actieplan *Effectief onderwijs in begrijpend lezen. Acties voor beter leesbegrip en meer leesmotivatie* kwam tot stand in opdracht van de Nederlandse en de Vlaamse ministers van Onderwijs en Cultuur, die samen zitting hebben in het Comité van Ministers van de Taalunie. Het actieplan vertrekt vanuit 5 kernthema's voor het leesonderwijs, die samen de bouwstenen voor effectief leesonderwijs vormen:

1. werk vanuit urgentiebesef;
2. werk vanuit een taal-leesbeleid;
3. werk met effectieve leesdidactiek;
4. werk aan leesmotivatie;
5. geef formatieve feedback.

De Taalraad beveelt aan dat scholen die hun leesonderwijs willen versterken de vijf kernthema's in samenhang oppakken, samen met het leesnetwerk van de school: pedagogisch begeleiders, bibliotheken, leesbevorderaars, lerarenopleidingen, uitgevers, ouders, enz.

Sinds het verschijnen van het actieplan werkte het Algemeen Secretariaat de uitgangspunten verder uit in handreikingen voor scholen en hun leesnetwerk om met de kernthema's aan de slag te gaan. Een mooie manier om effectief leesonderwijs vorm te geven is om in de klas met rijke teksten te werken. De Taalraad Begrijpend Lezen adviseerde dan ook om rijke teksten beschikbaar te stellen aan het onderwijs, voorzien van didactische handreikingen voor leraren en lerarenopleiders om met die teksten het leesbegrip en de leesmotivatie van leerlingen en studenten te verbeteren. Het Algemeen Secretariaat nam de uitdaging aan, zette het project *Werken met rijke teksten* op en liet zich daarbij adviseren door een werkgroep van lerarenopleiders en leesbevorderaars.

2. Rijke teksten

Wie over het verbeteren van leesbegrip en leesmotivatie leest, komt ongetwijfeld de term ‘rijke teksten’ tegen. In het advies van het ontwikkelteam Nederlands van Curriculum.nu is werken met rijke teksten een belangrijke onderlegger: “Rijke teksten zijn essentieel voor de taal- en denkontwikkeling van leerlingen. Ze bevorderen de ontwikkeling van kennis van de wereld en diep begrip, maken leerlingen nieuwsgierig en stimuleren de motivatie om verder te lezen, te kijken of te luisteren” (Curriculum.nu 2019). Ook in de adviesnota *Een leesoffensief voor Vlaanderen* (2021) is de doelstelling geformuleerd dat “[...] de leermaterialen waar leraren mee aan de slag gaan rijke teksten omvatten en de principes van effectieve leesdidactiek integreren”. Werken met rijke teksten vormt dus zowel in Nederland als in Vlaanderen een belangrijke basis voor het onderwijs Nederlands.

Maar wat zijn nu precies rijke teksten en waar vind je ze? Om met die laatste vraag te beginnen, ze zijn overal: fictie- en non-fictieboeken voor volwassenen en kinderen, artikelen uit tijdschriften en kranten, webteksten, gedichten, podcasts, beeldromans, enz. Rijke teksten zijn authentiek en afkomstig uit een originele bron. Ze hebben een rijk taalgebruik waarin meer én minder frequente woorden voorkomen. De structuur is helder omdat de tekst voorzien is van verbindingswoorden. Rijke teksten zijn niet vereenvoudigd voor bijvoorbeeld onderwijsdoelstellingen, zoals het leren van bepaalde structuuraanduiders of leesstrategieën. Ze handelen over brede, overkoepelende thema’s en sluiten idealiter aan bij de onderwerpen waar leerlingen op dat moment rond werken, bijvoorbeeld binnen de zaakvakken. Een rijke tekst prikkelt de nieuwsgierigheid, nodigt uit om erover van gedachten te wisselen, en om meer te willen weten. Eventuele illustraties ondersteunen en bevorderen het begrip van de tekst.

Waarom is het nu zo belangrijk om met rijke teksten te werken? Van Silfhout (2014) kwam er in haar proefschrift via oogbewegingsonderzoek achter dat leerlingen in het voorgezet/secundair onderwijs problemen hebben met het lezen van studieboeken met vereenvoudigde teksten die speciaal voor hen geschreven zijn. Een tekst zonder verbindingswoorden en met enkelvoudige zinnen leest immers niet vlot en overbelast het werkgeheugen. Wanneer ook nog eens het taalgebruik onnatuurlijk is, kan een leerling geen aansluiting vinden bij zijn eigen talige voorkennis. Het vraagt veel inspanning van een leerling om zelf verbanden te moeten leggen tussen woorden, zinnen en tekstdelen. Ook bemoeilijkt dat het leesbegrip (van Koeven & Smits 2020). Ook zwakke lezers hebben geen baat bij vereenvoudigde teksten. Zij ontwikkelen hun taal juist beter via authentieke, rijke teksten in combinatie met de nodige ondersteuning, ook wel ‘*scaffolding*’ genoemd.

3. Thema's

Hoewel er rijke teksten in overvloed zijn, is er vanuit het onderwijs veel vraag naar een 'tekstenbank'. Dat bleek ook uit een bevraging van het Algemeen Secretariaat en de Taalraad onder Vlaamse en Nederlandse lerarenopleidingen. Werken met rijke teksten heeft namelijk pas echt meerwaarde als leerlingen meerdere langere teksten lezen over één onderwerp (van Koeven & Smits 2019). Op die manier bouwen leerlingen aan een mentaal netwerk: ze breidden hun woordenschat uit en doen via verschillende invalshoeken kennis op over een onderwerp. Dat leidt tot een dieper leesbegrip en zorgt ervoor dat leerlingen steeds complexere teksten kunnen lezen en begrijpen. Het vergt veel tijd van leraren en een gedegen kennis van wat op de markt is om telkens zo'n selectie van rijke teksten over één thema te maken. Bovendien is er ook een belangrijk onderscheid tussen teksten voor het vrij lezen en teksten die behandeld kunnen worden in de verschillende wereldoriëntatielessen.

Vanuit bovenstaande gedachten werkt het Algemeen Secretariaat met de werkgroep aan een website waarop een selectie van thematisch geordende rijke teksten te vinden is. De website zal worden voorzien van didactische handreikingen, zodat lerarenopleiders en leraren in het basis- en het voortgezet/secundair onderwijs hun lesonderwijs ermee kunnen verrijken. De website heeft als doel om leraren en lerarenopleiders vertrouwd te maken met rijke teksten en het werken ermee, zodat zij uiteindelijk rijke teksten in hun eigen omgeving beginnen te ontdekken om in hun onderwijs mee te werken. Het Algemeen Secretariaat beoogt nadrukkelijk geen nieuwe leesmethode of -methodiek te ontwikkelen: de teksten zijn bedoeld ter aanvulling op het (lees)onderwijs.

4. Het project

De website zal bestaan uit non-fictieteksten en korte fictieteksten die afkomstig zijn uit diverse bronnen. Bovendien worden ook boekenlijsten opgenomen, eveneens fictie- en non-fictie, per thema en per leerjaar/leeftijd. Het Algemeen Secretariaat streeft uiteindelijk naar een selectie van teksten voor leerlingen in de leeftijdscategorie van zes tot en met achttien jaar. De werkgroep is gestart met het maken van een selectie van ongeveer 50 teksten voor de laatste twee leerjaren van het basisonderwijs en de eerste twee jaren van het secundair/voortgezet onderwijs. Deze teksten zullen begin volgend jaar beschikbaar zijn. Bij een positieve respons zal de website in de komende jaren worden aangevuld en verrijkt voor een bredere doelgroep.

De werkgroep formuleerde de selectiecriteria voor de teksten, stelde de brede thema's vast, verzamelde teksten en beoordeelde de kwaliteit daarvan. Veel aandacht ging uit naar de didactische uitgangspunten voor het werken met de rijke teksten. Het Algemeen Secretariaat voerde daarnaast gesprekken met uitgevers van literaire, zakelijke en educatieve teksten, onder andere in verband met het auteursrecht. Op die manier

hopen we een kwalitatief en breed gedragen product als handreiking aan leraren en lerarenopleiders aan te bieden.

Referenties

- Curriculum.nu (2019). 'Samen bouwen aan het primair en voortgezet onderwijs van morgen. Leergebied Nederlands. Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands'. Online raadpleegbaar op: <https://www.curriculum.nu/downloads/>.
- Heyvaert, L. (2021). *Een Leesoffensief voor Vlaanderen*. Brussel: DOV en DCJM.
- Pereira, C. & M. Nicolaas (2019). *Effectief onderwijs in begrijpend lezen. Acties voor beter leesbegrip en meer leesmotivatie*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Rijckaert, H. & C. Pereira (2021). 'Effectief leesonderwijs in de lerarenopleiding: kansen, drempels en uitdagingen. Een verslag van kwalitatieve interviews met 15 Vlaamse en Nederlandse lerarenopleidingen basisonderwijs'. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Van Koeven, E. & A. Smits (2019). "FOCUS op Begrip: rijke teksten". Online raadpleegbaar op: <http://gelettertheidenschoolsucces.blogspot.com/2019/04/focus-op-begrip-rijke-teksten.html>.
- Van Koeven, E. & A. Smits (2020). *Rijke Taal*. Amsterdam: Boom.
- Van Silfhout, G. (2014). *Leuk om te lezen of makkelijk te begrijpen? Optimaal begrijpelijke teksten voor het voortgezet onderwijs*. Delft: Eburon.